

Berigelseskriminalitet i velfærdssamfundet

Diskussionsoplæg*) til Dansk Kriminalistforenings årsmøde
i København den 13. december 1971

I.

Af amanuensis, lektor VAGN GREVE, København

„Straffeloven er lovgivernes bekendelsesskrift“

(*Aksel Sandemose*)

Alment om kriminalisering

En kriminalpolitisk diskussion bør altid tage sit udgangspunkt i, at enhver kriminalisering og enhver udmåling af straf er en beslutning om at tilføje medmennesker lidelser og ikke sjældent meget store lidelser. Kriminalisering bør derfor kun bruges som værn for *væsentlige* menneskelige og samfundsmæssige interesser. Da der i vor tid sker en hastig teknisk, økonomisk, moralsk og ideologisk udvikling, må vi til stadighed drøfte om de afgørende interesser fortsat er til stede. Selv om den truede interesse er så væsentlig, at det er rimeligt at skabe eller bevare et retsværn for den, er det ikke givet, at beskyttelsen skal være strafferetlig. Hvis der er mindre indgribende civilretlige *alternativer*, bør de bruges i stedet for straffen.

En civilretlig reaktion (f. eks. erstatningspligt) kan meget vel være mere følelig og derfor etisk set mindre ønskelig end en lille straf (f. eks. en bøde, der er afpasset efter gerningsmandens økonomiske forhold). (Muligvis mere absolut *H. H. Brydesholt*, 1971 a).

Ved valget mellem reaktionsarterne må man tage i betragtning, at mange registrerede kriminelle hører hjemme i sociale klasser, hvor forsikringsmæssig dækning, let adgang til advokatbistand o. s. v. er lidet udbredt. De civilretlige sanktioner kan derfor blive særlig tyngende.

Når man taler om andre reaktioner end straf, tænker man sædvanligvis på *erstatning*, bod eller lignende. Risikoen for pådragelsen af erstatningspligt kan gøre andre sanktionsmuligheder overflødige; det er muligvis allerede nu tilfældet ved afbetalingsunderslæb, socialbedrageri, checkmandatsvig og fordringshaver-medvirken til skyldnersvig (straffelovens § 283, stk. 2). Ved de typiske berigelsesforbrydelser er der ikke noget valg mellem straf

*) Nærværende artikel er på nogle få punkter udvidet i forhold til det mundtlige foredrag. Der er desuden foretaget en del sproglige ændringer.

og erstatning, men mellem straf og erstatning på den ene side og erstatning alene på den anden side.

Erstatning er dog ikke det eneste alternativ til straf. Nogle former for uønskede handelsforhold kan modvirkes lige så godt ved at gøre den indgåede aftale *haltende* i sælgerens disfavør. Jeg kan i denne forbindelse minde om, at nogle civilretskyndige har foretrukket en kriminalisering af visse salgsformer frem for en indførelse af „fortrydelsesparagraffen“ (*Preben Lyngsø*, 1971, s. 441). Deres argumentation vil næppe virke overbevisende på flertallet af kriminalister.

En anden mulighed er at nøjes med *afkræftelse*. Dele af skyldnersvigsbestemmelsen, f. eks. reglen om betaling af uforfalden gæld (straffelovens § 283, stk. 1, nr. 3), har næppe større dækning i den almindelige retsbevidsthed, og den tilstrækkelige prævention ligger formentlig i afkræftelsesmuligheden og erstatningsbeføjelsen. (Smh. *Hans Thornstedt*, 1970, s. 385). Noget tilsvarende gør sig sandsynligvis gældende for den tidligere nævnte kriminalisering af den til skyldnersvig medvirkende fordringshaver (straffelovens § 283, stk. 2). Hvis man behøver yderligere værn, kan man indføre pønalt begrundede *nedrykninger til lavere konkursklasser* af de særlig „grimme“ kreditorer.

Afskedigelse af medarbejdere må normalt være nok som sanktion for arbejdspladstyveri. Er det ikke tilstrækkeligt, at man kan hæve aftalen og kræve erstatning, når dovenskab i almindelighed kun giver mulighed for at opsige kontrakten? (Smh. *H. H. Brydensholt*, 1971 b).

Belønning for lovlydig adfærd har til tider været nævnt som en mulighed. Generelt set er denne mulighed næppe anvendelig. Den manglende tildeling af begunstigelsen vil snart få karakter af straf, medens belønningen vil blive opfattet som en selvfølge- lig ret. På områder, hvor den „pæne“ handling kun forekommer sjældent (*Per Olof Ekelöf*, 1942, s. 6), kan det dog være en naturlig og tilstrækkelig løsning. Det er således lidet sandsynligt, at straffetruslen ved ulovlig omgang med hittegods har nogen selvstændig virkning. Hvis finderens lader sig påvirke af retsregler, er det nok snarere af *dusøren* og af risikoen for *vindikation* og erstatning.

Det kan være meget virkningsfuldt at *fjerne forudsætningerne* for kriminalitet gennem en *ændret lovgivning*. En forøgelse af udbetalingen ved afbetalingskøb kan formindske antallet af under- slæb (*Erik Christensen*, 1967, s. 102 f.). Nye forsikringsregler kunne mindske mængden af assurancesvig (og kriminalstatistik- kens tyverital) (*Erik Christensen*, 1967, s. 107). En nedsættelse af spiritus- og tobaksafgifter kan fjerne grundlaget for et „sort marked“ med professionelle hælere, der forsynes gennem for- retningsindbrud.

Kriminalitetsforebyggelse kan også opnås gennem foranstaltninger af *faktisk* karakter. Ratlåse kan gøre antallet af brugstyverier helt ubetydeligt (og brugen burde være en forudsætning for at kunne påkalde politiets hjælp). Overskuelige selvbetjeningsforretninger er lidet fristende for butikstyve. Banklokaler med store vinduer ud til befærdede gader er mindre tillokkende for bankrøvere. Forstærket gadebelysning har mindsket antallet af røverier i de amerikanske byer. Det nydannede kriminalpræventive råd har mangfoldige muligheder for at påvirke kriminalitetstallene gennem oplysning til de mulige ofre. Noget sådant har tidligt været fremhævet som bedre end straffetruslen. (Se bl. a. *Arne Eken m. fl.*, 1940—41).

I andre tilfælde kan en velbegrunderet *information* til de mulige gerningsmænd overflødiggøre en kriminalisering.

Den typiske juridiske problemløsning er skabelsen af et forbud. Hvis det er farligt at bade i et vandhul, forbyder man det og sætter et skilt op. Man kunne lige så godt have skrevet „Badning livsfarlig“ som „Badning forbudt“ på skiltet. Tror man virkelig, at angsten for at få en bøde er mere afgørende end risikoen for at miste livet?

En *lex imperfecta* kan i øvrigt godt være ganske virkningsfuld. Fodgængere går i venstre side af kørebanen, selv om reglen kun er af 'anvisningskarakter' (*E. Groes-Petersen & Poul Eefsen*, 1971, s. 155). Vejledende hastighedsgrænser mindsker antallet af ulykker betydeligt (*Betænkning nr. 567*, s. 43).

I denne forbindelse må man beklage, at den moderne tendens til at lave generelle deliktsbeskrivelser for at stoppe alle hullerne (*Hans Thornstedt*, 1970, s. 373 f.) samtidig hæmmer normkommunikationen til borgerne (*Patrik Törnudd*, 1971, s. 43). En kasuistisk affattelse er meget lettere at forstå.

Det betyder i øvrigt også, at den kriminalpolitiske debat bliver vanskeligere, fordi diskussionsdeltagerne er tilbøjelige til at forestille sig de groveste tilfælde som de typiske delikter (*Patrik Törnudd*, 1971, s. 43).

Der er næppe tvivl om, at en ændring af samfundet kan gøre hovedparten af det formaliserede strafferetlige reaktionssystem overflødigt. Så længe det ikke er sket, eller hvis man af andre grunde ikke ønsker en sådan udvikling, må vi blive ved med at drøfte kriminaliseringsproblemerne. I praksis er det ganske vist som regel ikke spørgsmålet om straf eller ikke-straf, der skal afgøres, men snarere problemet om reaktionens art og størrelse. Dette betyder mindre, da det må være de samme principielle synspunkter, som skal lægges til grund. De væsentligste indlæg i den hidtidige diskussion har hovedsageligt drejet sig om *nedkriminalisering*. Man må dog ikke glemme, at ændrede samfunds-

forhold også kan medføre et behov for „opkriminalisering“ på nogle områder.

En 'nedkriminalisering' kan foretages på flere måder. *Administrativt* kan man lade en del berigelsesforbrydelser „glide“ fra § 285 til § 287 og derpå lade statsadvokaterne give tiltalefrafald (Bekendtgørelse nr. 43 af 6. februar 1970 § 1, nr. 8). Det er i hvert fald let at sige, at der foreligger „særlig ringe strafværdighed [...] af andre grunde“. Og det må være en af anklagemyndighedens pligter at sørge for en løbende justering af § 287's område. Dette sker da også.

I *retspraksis* har man anlagt en meget snæver fortolkning af § 287, hvis man skal dømmе efter de trykte domme. *U.f.R.* 1969 s. 569 Ø.L.D.: tyveri i selvbetjeningsforretning af et par sko til 90 kr. — af Københavns Byret henført under § 287, men af landsretten under § 285. *U.f.R.* 1966 s. 365 Ø.L.D.: tyveri af cigaretter til en værdi af 6,75 kr. fra en defekt container i lufthavnen — af Tårnby ret henført under § 287, af landsretten under § 285. *U.f.R.* 1962 s. 116 H.D.: dømt for hæleri med hensyn til tyveri ved i et marketenderi at have købt et par strømper til en værdi af 3,75 kr. for 2 kr. — af alle tre instanser henført under § 285. Denne retspraksis burde måske formelt set binde anklagemyndigheden; men det ser heldigvis ud til, at den ikke har snæret særlig meget.

Bestemmelsens formulering stammer fra Torps straffelovsudkast (*Carl Torp*, 1917, § 256), hvor det siges (s. st. s. 234), at „den mildere Bedømmelse kan være begrundet *alene* ved Genstandenes Ubetydelighed *eller alene* ved de Omstændigheder, under hvilke Forbrydelsen er begaaet, *eller ved begge Dele* i Forening“ (min kursivering). Også på den baggrund synes anklagemyndighedens noget videre forståelse at have mere for sig end domstolenes meget snævre praksis. Det er næppe nødvendigt at ændre formuleringen af § 287 for at få endnu flere forhold ind under den (Smh. *H. H. Brydenscholt*, 1971 b).

Domstolenes væsentligste muligheder for at nedkriminalisere er *at* bruge betinget straf i stedet for ubetinget *og at* bruge bøde i stedet for (betinget eller ubetinget) frihedsstraf. *Betingede domme* blev diskuteret i Dansk Kriminalistforening for to år siden (*Hans Brøchner*, 1970). Uden at fortsætte diskussionen finder jeg grund til at sige, at de fleste af de korte frihedsstraffe efter mit skøn meget vel kan erstattes af betingede domme, eventuelt kombineret med bøder. Der er næppe noget empirisk grundlag for at tro, at en opgivelse af den nuværende restriktive praksis vil medføre skadevirkninger, der vil kunne mærkes.

Højesteret har i de senere år ændret sin praksis en smule. Betinget dom anvendes formentlig lidt hyppigere ved arbejdspladstyveri nu

end tidligere, noget tilsvarende synes at gøre sig gældende ved under-slæb og muligvis også ved bedrageri (*Per Lindegaard, 1970*).

Den anden mulighed — at anvende *bøder* i stedet for betinget eller ubetinget frihedsstraf — vil også have en række fordele. Hvis en ny bødepraksis ved spritkørsel kunne smitte af på andre områder, ville det indebære indlysende fordele for retsvæsenet. Hvad der bliver praksis, er vel endnu uafklaret. Blandt andet på baggrund af de nyeste højsteretsdomme af 1. december 1971 føler jeg dog anledning til at sige, at der næppe ud fra vor nuværende kriminologiske viden er nogen saglig begrundelse for at anvende korte frihedsstraffe i stedet for bøder.

Der er måske grund til i al almindelighed at anse strafudmålingen ved berigelsesforbrydelserne som mere traditionelt end rationelt betinget. Et eksempel på dette er, at indbrudstyveri medfører en hård straf, fordi det er så svært at udføre, og arbejdspladstyveri medfører en hård straf, fordi det er så let at udføre. (Smh. *Johs. Andenæs, 1967, s. 30*). Det er et vigtigt kriminalpolitisk mål at finde acceptable grundprincipper, som kan vejlede i strafudmålingen m. m.

Berigelsesforbrydelserne

Før vi kan drøfte berigelsesforbrydelsernes fremtid, må vi *definere* begrebet. I en de lege ferenda-diskussion kan man ikke blot henvise til straffelovens kapitel 28. Det fælles træk ved berigelsesforbrydelserne er, at der sker en flytning af et formuegode fra en formuesfære til en anden. Det er en meget udbredt foreteelse i vort samfund; man kan blot tænke på den almindelige butikshandel, forsikringsvirksomhederne o. s. v. I dag er de fleste af disse handlinger lovlige; hovedparten opfattes ikke som 'retsstridige'. Det afgørende kriminalpolitiske problem bliver derfor: hvad er det, der gør, at en given handling foretaget med berigelsesforsæt vurderes som retsstridig? Og hvilken vurdering vil dominere i fremtiden? I denne forbindelse bliver det, som vi oplever som kendsgerninger mindre afgørende; det væsentlige er, hvorledes de faktiske forhold vil blive tolket ideologisk af de retsskabende myndigheder. Verden er kun, som vi opfatter den.

Det er et karakteristisk træk ved den nuværende retstilstand, at *den personlige integritet* sættes langt højere end den gjorde tidligere, medens *materielle goder* vurderes betydeligt lavere (*Nils Christie, 1968*). Denne udvikling er næppe afsluttet, og fremtidens straffelov vil sandsynligvis blive præget af de ændrede vurderinger. Ved tyveri vil dette betyde, at der vil ske en nedkriminalisering eller afkriminalisering af alle tyverier, som ikke samtidig er en krænkelse af den personlige fred, d. v. s. indbrud

i private hjem. Det alvorlige er ikke, at der forsvinder nogle ting, men at fremmede roder i ens skuffer, at man kan møde ukendte i sine stuer, og at den tryghed, der ellers er forbundet med hjemmet afløses af angst. I første omgang bør det medføre, at indbrud i private hjem bliver den eneste skærpende omstændighed ved tyveri (straffelovens § 286). På længere sigt vil jeg tro, at den nuværende strenge strafferamme for tyveri og den milde for husfredskrænkelser vil blive „byttet om“.

Man kan i denne forbindelse spørge, om det er rimeligt at lade „de stjalne genstandes betydelige værdi“ være en kvalifikationsgrund (straffelovens § 286). Reelt betyder dette princip, at der findes et særlig kraftigt straffeværn for rige medborgeres formuer (*Hermann Mannheim*, 1949, s. 90 ff.). Som et eksempel uden for § 286's område kan man nævne, at brugstyveri af en knallert til en værdi af mindre end 500 kr. straffes med bøde, medens man ved højere værdier giver ubetinget hæfte på 10—14 dage. Beløbets størrelse er intet direkte mål for offerets gene eller skade. Hvorfor skal funktionærens bil være bedre beskyttet end arbejdsmandens knallert?

Den mildere bedømmelse af berigelseskriminalitet synes først at ville slå igennem ved *afbetalingsunderslæb*. Dette skyldes, at der er særlige fristelsesmomenter knyttet til „ejerfølelsen“, der gør denne berigelsesforbrydelse mere forståelig og undskyldelig end mange andre. Der er endvidere en risiko for, at kriminaliseringen misbruges i den usunde afbetalingshandel. (*Stephan Hurwitz*, 1955, s. 410). Se også nedenfor om skyldnersvigsproblematikken.

Der er bag dette sidste et grundsynspunkt, som med nogen forenkling kan udtrykkes således: *når forretningslivet og samfundet af tekniske og økonomiske grunde skaber særlige fristelser for nogle mennesker, bør den dermed forbundne risiko straffetretligt set bæres af de firmaer og det samfund, der bevidst eller ubevidst har skabt den nye tilstand.*

Dette synspunkt taler også for en afkriminalisering af *checkmandatsvig*. Pengeinstitutterne og arbejdsgiverne har i egen interesse søgt at få oprettet så mange løn- og checkkonti som muligt. Når det går galt for en stakkels mand, dømmes vi ham i stedet for at fordømme banken. Hvis erstatningsbeføjelsen og optagelsen på den sorte liste ikke er tilstrækkeligt for bankerne, er der næppe tale om en handelsform, som der er grund til at ønske udbredt. Man kan i denne forbindelse mærke sig, at pengeinstitutterne har modsat sig ændringer, „der vil medføre en omlægning af betalings-sædvanerne“ (*Beretning vedrørende checkmisbrug*, 1971, s. 9), og at bankerne og sparekasserne — som fremhævet af Ole Ingstrup (1971 a) — gennem deres private aftale om

en checkordning udvidede det strafbare område. At den nuværende tiltalepraksis forekommer rimelig, ændrer intet ved det principielle. (Smh. H. H. *Brydensholt*, 1971 b). En ændret bedømmelse af checkmandatsvig behøver ikke at påvirke vurderingen af checkbedrageri, checkdokumentfalsk og checktyveri; det bør dog huskes ved bedømmelsen af deres grovhed, at disse forbrydelser efter al sandsynlighed ville være langt færre og langt mindre nærliggende, hvis garantiordningen ikke havde skabt et „gunstigt miljø“.

Vi kan også forvente, at der lige som i dag i U.S.A. vil komme et betydeligt misbrug af *konto-kort* og *credit cards* i fremtiden; meget kan tale for, at det bliver gjort forretningerne klart, før de indfører dem, at misbrug må klares civilretligt.

Det nævnte grundsynspunkt taler endvidere for at afkriminalisere brug af *midler tilbageholdt som kildeskat* af arbejdsgiverne (kildeskattelovens § 74). Der er også her tale om misbrug af en fristelsessituation, som udelukkende er skabt i offerets interesse. (Smh. J. *Hartvig Jacobsen*, 1952, om *lønindeholdelse*).

Der ville næppe ske nogen skade ved at afkriminalisere afbetalingssvig, checksvig og andre former for *opkrævningssvig*. Det bør ikke være strafbart at lade være med at betale sin gæld. Det er urimeligt at stille afbetalingssælgere, banker, statskassen, o. s. v. anderledes end andre kreditorer. Der er en betydelig forskel på at give urigtige oplysninger til sælgeren, i selvangivelsen m. m. og på at lade være med at betale eller at råde uberettiget over tingen på et senere tidspunkt. Man bør hindre svig ved aftalens indgåelse, men når kontrakten er færdig, må *kreditorerne vare deres interesser civilretligt*.

Ud fra dette synspunkt er det næppe heller rimeligt at straffe *hotel- og taxisvig* (straffelovens § 298, nr. 3). Man kan jo kræve beløbet forud, jfr. *Holger Romander*, 1970, s. 213, og *Hans Thornstedt*, 1970, s. 384. Det er i nogen grad indført i praksis; hoteller kræver betaling forud af gæster, der kommer uden bagage.

På samme måde kan det siges, at straf for *skyldnersvig* efter straffelovens § 283, stk. 1, nr. 1, næppe er påkrævet, — i hvert fald ikke, når kravet er sikret. (Smh. diskussionen *Peter Rør-dam*, 1960 a og b, og *Erik Christensen*, 1960, samt *Holger Roman-der*, 1970, s. 213).

Det må bemærkes, at man ikke med føje kan hævde, at det er uden betydning, at man afkriminaliserer afbetalingsunderslæb m. m., fordi der alligevel vil blive pådraget et strafansvar, for bedrageri mod køberen o. s. v.; for det første vil det ikke altid være tilfældet, for det andet vil man, når det er tilfældet, få en „mere rigtig“ beskrivelse af forholdet.

Det tidligere nævnte fristelses- og interessesynspunkt har været aktuelt i diskussionen om *butikstyverier*. Steen Eiler Rasmussen

skrev engang (*Politiken* 14. 12. 1969): „Hvor er det svært at leve sig ind i den moderne verden, hvor [...] det, der nærmest var syndigt, da man var barn, nemlig at prøve at friste folk over evne, nu er dygtighed og god handelsmoral, en samfundsnyttig stimuleren af vareomsætningen“. Tilsvarende synspunkter var den naturlige kriminalpolitiske konklusion af en undersøgelse foretaget på Kriminalistisk Institut (*Vagn Greve*, 1969). Det viste sig her, at butikstyveri ikke var noget problem for den almindelige forretning. I 2/3 af de københavnske forretninger havde man ikke haft et eneste butikstyveri indenfor det sidste år. Derimod er der grund til at antage, at der er mange tyverier i de store selvbetjeningsforretninger og i stormagasinerne. Da man må formode, at det er de samme mennesker, der er kunder i de to grupper forretninger, må det være forretningstypen og ikke kunden, der er den afgørende faktor. Det er min faste overbevisning, at forretningerne af økonomiske og salgstekniske grunde vælger salgsformer, der næsten uundgåeligt skaber tyve. Er det rimeligt at lade denne risiko blive båret af den, der bukker under for fristelsen?

Da disse resultater blev offentliggjort, opstod der en ganske uventet harme. Man hævdede, at en ændret strafferetlig bedømmelse af butikstyveri ville „skabe kaos i forretningerne og [...] ødelægge den moralske indstilling til [...] tyveri (*Amtsavisen* (Randers) 10. 11. 1969), det skulle „tangere [...] opfordring til legalisering af krænkelse af ejendomsretten“ (*Vestkysten* 10. 11. 1969), og „det ville ende i håndgemæng“ (*Berlingske Tidende* 8. 11. 1969). De fleste kommentarer bærer præg af, at man ikke har læst artiklen, hvor jeg netop fremhæver risikoen for systematiske og professionelle butikstyverier, hvis man afkriminaliserer dette område uden at indføre nye reaktionsmuligheder.

Den nuværende praksis med tiltalefrafald uden vilkår ved bagatelagte tyverier op til omkring 50 kr. og tiltalefrafald mod bøvedtagelse op til 2—400 kr. kan næppe kritiseres. At man ikke kan kritisere anklagemyndigheden betyder naturligvis ikke, at den principielle drøftelse bliver ligegyldig. Der er alligevel tilstrækkelig mange problemer til, at diskussionen har mere end akademisk interesse. Et af dem — af mange anset for det største — er, at politiet nu er nødt til at bruge tid på uvæsentlige ting i stedet for på den samfundsskadelige kriminalitet.

Politiets arbejdskraft vil blive frigjort, hvis påtalen blev gjort privat. Erfaringerne fra andre områder (legems- og ærekrænkelser) kunne tyde på, at dette i nogen grad ville virke som en faktisk afkriminalisering. Der er dog så væsentlige forskelle på butikstyverier og de forhold, som i dag er undergivet privat påtale,

at man ikke kan overføre erfaringerne direkte. Forretningskæder og handelsorganisationer kan meget vel skabe en praksis, der strider mod fundamentale kriminalpolitiske principper. (Smh. *Per Olof Ekelöf*, 1942, s. 43). Er det f. eks. rimeligt at give en forretningskæde mulighed for at retsforfølge alle, der ikke vil „skrifte“ hos en præst, o. s. v.? Alle forretninger kan bestemme sig for at føre alle sager igennem til fældende dom, som det skete i Sverige for et par år siden (*SOU 1971:10*, s. 113 ff.); det ville blandt andet betyde, at de sager, der i dag afgøres med et diskret tiltalefrafald uden vilkår, ville ende med en offentlig dom til straf og med pålæggelse af sagsomkostninger.

I *Forslag til en retsreform* (1970, s. 6) siges det, at privat påtale vil placere udgifterne ved retsforfølgning „på rette sted“. Hvis man lægger det moralske ansvar for butikstyveriet på forretningen, er tyven næppe „rette sted“. Dette forslag arbejder desuden med en retsteknisk ubrugelig sondring mellem selvbetjeningsforretninger og andre forretninger.

I dag er der kun privat påtale, hvor der er et individuelt hensyn til den forurettede, og hvor man bevæger sig i nærheden af grænserne for det strafbares naturlige område (*Stephan Hurwitz*, 1949, s. 346). Den sidste betingelse er opfyldt ved butikstyveri, men den første ikke; man må tværtimod sige, at det individuelle hensyn er til tyven. Dette er naturligvis en rent formel argumentation, men den bør dog give grund til særlig omtanke. Vil man opnå andet end besparelsen på politiets budget? Er ønsket om „privat“ straf i stedet for statsmagtens straf i virkeligheden et udslag af, at nogle magtgrupper i samfundet har mistet tilliden til statsmagten og derfor (måske ubevidst) ønsker at komme tilbage til privathævnen? (Smh. *Per Olof Ekelöf*, 1942, s. 42 f.).

Jeg har selv mere sympati for en eller anden afgiftsordning — eventuelt med betaling til de nye parkeringskorps efter en norm fastsat af justitsministeriet (smh. *SOU 1971:10*, s. 93 ff.) — end for privat påtale ved butikstyveri. (Smh. *H. H. Brydensholt*, 1971 b).

Den *økonomiske magt* vil muligvis snart blive samlet i nogle få meget store, eventuelt internationale, selskaber. Det kan skabe helt nye beskyttelsesbehov og gøre vort nuværende ejendomsretsbegreb irrelevant — i hvert fald ud fra et strafferetligt synspunkt. Jeg kan kun strejfe disse problemer på dette sted. I dag er det et tegn på 'ejendomsret', at man som udgangspunkt frit kan *ødelægge tingen* (*W. E. v. Eyben*, 1968, s. 28 f.). Det kan meget let blive en farlig regel, og fremtidens retsorden vil formentlig kræve, at ejeren udøver sin magt til alles bedste. En almindelig regel

med dette indhold har været forsøgt uden held (f. eks. i Weimarforfatningen); den er imidlertid klart retsteknisk umulig (*Hermann Mannheim*, 1949, s. 115 ff.). Specialregler vil derimod være meget sandsynlige. Den danske økonomi, produktion og befolkning kan komme i fare, hvis man tillader fri *nedlæggelse af arbejdspladser* og virksomheder. I dag er der begrænsninger i adgangen til at nedlægge lejligheder. Lignende regler ville kunne indføres med hensyn til arbejdspladser — i hvert fald indtil vi bliver undergivet Romtraktaten.

En økonomisk koncentration, eventuelt i forbindelse med en 'relative deprivation' som følge af en tilsyneladende nedbrydning af de sociale klasser, kan give mange muligheder for misbrug. Den hidtidige debat har især drejet sig om boligmarkedet og det „grå“ pengemarked. Det giver anledning til eftertanke, at Den danske Dommerforening har oplyst, at der jævnligt inkammeres inkassosager med renteposter af mistænkelig størrelsesorden (*Betænkning nr. 604*, s. 44). Ikke mindst da der sikkert er mere effektive tvangsfuldbyrdelser end domstolenes. Det nyligt afsluttede arbejde i ågerudvalget (*Betænkning nr. 604*) har i udpræget grad ligget inden for ågerreglernes klassiske område. Den særlige interesse for pengeudlån, der lå bag udvalgets nedsættelse, synes præget af samme opfattelse af pengeudlån, som man havde i middelalderen. Med Bentham's spørgsmål: hvorfor skal det være tilladeligt at tage en ublu leje af et hus, når man ikke må tage det af penge? (*Hermann Mannheim*, 1949, s. 131). Er det et udslag af manglende overblik eller blot af manglende konsekvens, at man for tiden vil regulere pengemarkedet, liberalisere boligmarkedet og lade prisfastsættelsen på almindelige varer forblive fri? Hvordan vil fremtidens opfattelse af 'åger' blive?

Det synes at være et træk i udviklingen, at selv ikke-socialister begynder at anse det for suspekt at ville tjene penge. Man kan se annoncer for et stormagasin, der nærmest undskylder, at det vil tjene på kunderne. Hvis denne udvikling fortsætter, vil den særlige ågerbestemmelse måske blive erstattet af almindelige aftalelove, prisregler og lignende. Den nuværende bestemmelse omfatter kun en temmelig tilfældig del af misbrugene.

På tilsvarende måde kan man tænke sig, at *røveri*, arbejderbeskyttelsesregler og lignende regler om berigelse gennem forvoldelse af fare for andre menneskers liv og helbred efterhånden vil gå op i en højere enhed.

I det foregående har jeg hele tiden forudsat, at „velfærdssamfundet“ er nutidens og den nære fremtids Danmark. Men hvad karakteriserer egentlig et *velfærdssamfund*? Jeg vil bruge en definition som: et samfund, hvor en meget stor del af national-

produktet bruges til fælles formål (*Preben Wolf & Erik Høgh*, 1971, s. 11) og på en sådan måde, at borgernes eksistens ikke kommer i fare ved sygdom, alderdom, arbejdsløshed eller lignende. Dette har kriminalpolitisk betydning; den enkelte borgers formuegoder vil ikke mere være livsnødvendige for ham; det afgørende er, at statskassen får de nødvendige indtægter. Dette er måske den udviklingsmæssige baggrund for de to nye lovforslag om skærpet straf for skattesvig, smugleri m. v. Således set er justitsministerens nyligt fremsatte kritik af, at der i mange år ikke er afsagt nogen dom over tre måneders fængsel for skattesvig velbegrundet. Det gælder ikke mindst, når man husker, at tyveri af $\frac{1}{2}$ forårsrulle og $\frac{3}{4}$ liter rødvin kan give tre måneders fængsel (*Ole Ingstrup*, 1971 b, med flere tilsvarende eksempler). Man kan kun tolke den nuværende forskel i straffepraktis som et udtryk for, at strafudmålingen ikke tager tilstrækkelig hensyn til de ændringer, der er sket i det økonomiske og sociale system.

Det er muligt, at domstolene på disse områder er i overensstemmelse med den almindelige retsbevidsthed, men vi ved faktisk ikke ret meget om det. De eksisterende undersøgelser (f. eks. *Observa* i *Aktuelt* 19. 11. 1971), som viser, at folk ønsker strengere straffe eller lignende, kan ikke bruges til noget fornuftigt formål, allerede fordi ingen aner, hvad straffen er i dag. (Se dog i denne forbindelse undersøgelserne i *SOU 1971:10*, s. 52 ff.). I øvrigt afhænger sådanne svar som bekendt meget af, hvordan der spørges. Det er meget tænkeligt, at svaret ville være blevet et andet, hvis man med Ingstrup havde spurgt borgerne, om de mente, at man stadig skal bruge 1,3 millioner kroner til at straffe 100 mennesker, som har stjålet for 23.000 kr. tilsammen. Dette gælder ikke mindst, hvis befolkningen blev gjort opmærksom på, at chancerne for en resocialisering sandsynligvis ville være væsentligt større, såfremt man brugte en brøkdel af beløbet på en kriminalforsorg i frihed.

Der er en glidende overgang fra skattesvig m. m. til *socialbedrageri* og lignende. Kriminalpolitisk set er dog den væsentlige forskel, at socialbedragerierne aldrig kan komme til at vedrøre virkelig store beløb, og at de aldrig kan få et professionelt præg. Det er heller ikke usandsynligt, at der hyppigt vil være en skjult „egen skyld“ hos myndighederne i forbindelse med indsamlingen af oplysninger til brug i sagen. Straffesystemet bør efter min opfattelse kun bruges i tilfælde, hvor personer, der klart ikke hører til det sociale klientel, ved grov svig trænger sig ind i systemet. Selv i sådanne tilfælde vil det dog være rimeligt, at der skete en praksisændring, så straffene ikke forbliver drakoniske f. eks. i forhold til skattesvigssagerne. Denne karakteristik af strafudmålingen har også gyldighed for de (få) betingede domme, se f. eks. U.f.R. 1971, s. 95 H.D. Jeg kan ikke tilslutte mig en tanke om i

stedet at udelukke de pågældende fra sociale ydelser i en periode. Forudsætningen for en sådan reaktion måtte være, at vore sociale ydelser var større end strengt nødvendigt — det er næppe tilfældet. (Smh. *H. H. Brydensholt*, 1971 b).

Afsluttende bemærkninger

Jeg har fremdraget nogle berigelsesforbrydelser. Man kan diskutere, om jeg har valgt de mest relevante, men man kan næppe komme uden om, at den kraftige stigning i antallet af registrerede berigelsesforbrydelser gør det nødvendigt at få en nytænkning på området. Dette gælder, hvadenten man anskuer problemet ud fra medmenneskelige betragtninger (lidelsen i straffen), ud fra retssikkerhedsbetragtninger (hvor mange sager kan domstolene behandle på forsvarlig måde? Jfr. *Johs. Andenæs*, 1971, s. 356 f.), ud fra et politieffektivitetssynspunkt (det begrænsede politikorpsets bør sættes ind mod den virkeligt samfundsfarlige kriminalitet), eller ud fra økonomiske hensyn (politikorpset og fængselsvæsenet er ikke billige).

I denne forbindelse vil jeg til slut understrege, at det må følge af, at straf medfører så megen lidelse, at bevisbyrden for, at en kriminalisering eller alvorlig straf (fortsat) er nødvendig, må hvile på den, der går ind for kriminaliseringen eller den strenge straf.

Vagn Greve

LITTERATUR

- Johs. Andenæs*: Formuesforbrytelsene, 1967.
Johs. Andenæs [boganmeldelse], *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1971, s. 352 ff.
Beretning fra det mellem pengeinstitutterne og politiet nedsatte samarbejdsudvalg vedrørende checkmisbrug, stencil, 1971.
Betænkning vedrørende hastighedsbegrænsning nr. 567, 1970.
Betænkning om åger nr. 604, 1971.
H. H. Brydensholt: Afkriminalisering og alternativer til vort straffesystem, *Information*, 23. maj 1971 (a).
H. H. Brydensholt: Berigelseskriminalitet, *Information*, 25. maj 1971 (b).
Hans Brøchner: En forsvarers erfaringer og betragtninger vedrørende betingede domme, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1970, s. 221 ff.
Erik Christensen: Om bedrageri, mandatsvig og skyldnersvig, *Ugeskrift for Retsvæsen* 1960 B, s. 82 ff.
Erik Christensen: En undersøgelse af politiets registreringspraksis i Århus-området 1954—1956, *Nordisk Kontaktseminar om Politiet og Kriminologien*, stencil, 1967, s. 96 ff.
Nils Christie: Changes in Penal Values, *Scandinavian Studies in Criminology*, 2, 1968, s. 161 ff.
Per Olof Ekelöf: Straffet, skadeståndet och vitet. En studie över de rättsliga sanktionernas verkningssätt, 1942.

- Arne Eken*: Præventive Foranstaltninger mod Underslæb, m. fl. diskussionsindlæg, *De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1940—41*, s. 220 ff.
- W. E. von Eyben*: Formuerettigheder, 3. udg., 1968.
- Forslag til en retsreform*. Socialdemokratiets retsreformudvalg, 1970.
- Vagn Greve*: Butikstyveri, *Fuldmægtigen 1969*, s. 149 ff.
- E. Groes-Petersen, & Poul Eefsen*: Færdselslære, 7. udg., 1971.
- Stephan Hurwitz*: Den danske strafferetspleje, 2. udg., 1949.
- Stephan Hurwitz*: Den danske kriminalret, Speciel del, 1955.
- Ole Ingstrup*: Om af- og nedkriminalisering, *Information*, 26. maj 1971 (a).
- Ole Ingstrup*: Om kriminalitet og kulturniveau, *Information*, 28. maj 1971 (b).
- J. Hartvig Jacobsen*: Lønindeholdelse og underslæb, *Ugeskrift for Retsvæsen 1952 B*, s. 53 ff.
- Per Lindegaard*: Valget mellem betinget og ubetinget straf, *Ugeskrift for Retsvæsen 1970 B*, s. 175 ff.
- Preben Lyngsø*: Afbestillingsret, 1971.
- Hermann Mannheim*: Criminal Justice and Social Reconstruction, [1946] 1949.
- Holger Romander*: Är brottsbalken redan omodern? *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1970*, s. 209 ff.
- Peter Rørdam*: Nogle spørgsmål om forholdet mellem straffelovens bestemmelser om bedrageri, mandatsvig og skyldnersvig, *Ugeskrift for Retsvæsen 1960 B*, s. 49 ff. (a).
- Peter Rørdam*: Mere om bedrageri, mandatsvig og skyldnersvig, *Ugeskrift for Retsvæsen 1960 B*, s. 166 ff. (b).
- SOU 1971:10*, Snatteri.
- Hans Thornstedt*: Kriminalisering och avkriminalisering i dagens samhälle, *Festskrift till Ivar Ågge, 1970*, s. 369 ff.
- Carl Torp*: Betænkning angaaende de af den under 11. August 1905 nedsatte Straffelovskommission udarbejdede Forslag indeholdende Udkast til Love vedrørende den borgerlige Straffelovgivning med Motiver, 1917.
- Patrik Törnudd*: Kvalificerade förmögenhetsbrott de lege ferenda, stencil, 1971.
- Preben Wolf & Erik Høgh*: Kriminalitet i velfærdssamfundet, 1971.